

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Трачук Людмила Федорівна

УДК [025.3/.5:011/016]:004 „1991/2009”

**КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЯ БІБЛОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
БІБЛОТЕК В УКРАЇНІ (1991–2009): ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ
БІБЛОГРАФУВАННЯ ТА БІБЛОГРАФІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ**

Спеціальність 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство,
бібліографознавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Рівненському державному гуманітарному університеті,
Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
ШВЕЦОВА ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА,
Рівненський державний гуманітарний
університет, професор кафедри бібліотекознавства і
бібліографії

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
ОМЕЛЬЧУК ВОЛОДИМИР ЮХИМОВИЧ,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, завідувач відділу
національної бібліографії

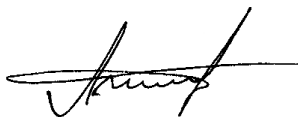
кандидат історичних наук
ЯРОШЕНКО ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
Наукова бібліотека Національного університету
„Києво-Могилянська академія”, директор

Захист відбудеться 14 травня 2010 р. о 13 год. на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.165.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня
доктора (кандидата) наук у Національній бібліотеці України
імені В. І. Вернадського за адресою: 03039, м. Київ, проспект 40-річчя
Жовтня, 3.

З дисертацією можна ознайомитися у читальному залі бібліотекознавчої
літератури Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за
адресою: 03039, м. Київ, проспект 40-річчя Жовтня, 3.

Автореферат розісланий 14 квітня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

А. О. Чекмарьов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Застосування комп'ютерів у бібліографічній діяльності – об'єктивний процес, обумовлений реальними соціально-економічними та науково-технічними факторами. У період розвитку суспільства, коли зростання світових документних масивів, культурного рівня та інформаційних потреб користувачів і матеріальна база їх задоволення приходять у невідповідність з традиційною технологією практичної бібліографічної діяльності, настає період зміни форми подання бібліографічної інформації (БІ).

Еволюційний напрям розвитку бібліографії, пов'язаний з використанням електронно-обчислювальної (комп'ютерної) техніки, отримав назву комп'ютерної чи електронної бібліографії. Комп'ютеризація бібліографічної діяльності розуміється як застосування електронно-обчислювальної техніки та мереж в практичній бібліографічній діяльності з метою підвищення її ефективності. Терміни „комп'ютеризація бібліографічної діяльності”, „електронна бібліографія”, „бібліографічна діяльність в електронному середовищі” нами використовуються паралельно.

Як відомо, практична бібліографічна діяльність включає два основні процеси – бібліографування та бібліографічне обслуговування. В електронній бібліографії до процесів бібліографування відносять як підготовку універсальних, тематичних, персональних та інших електронних бібліографічних посібників (баз даних) за окремими програмами, так і створення БІ для електронних каталогів (каталогізування). Сутність бібліографічного обслуговування як одного з процесів електронної бібліографії полягає у використанні електронних інформаційних ресурсів для виконання разових запитів користувачів бібліотек та їх бібліографічного інформування у випереджувальному режимі.

Попри стрімкий розвиток електронної бібліографії в Україні, теоретичне обґрунтування цього процесу є недостатнім. Це зумовлює актуальність наукового дослідження еволюційної зміни бібліографічної діяльності бібліотек, зокрема процесів упровадження комп'ютеризації в практичну бібліографічну діяльність.

Стан розробленості теми. Для дослідження теоретичних положень бібліографічної діяльності в електронному середовищі велике значення мають праці російських і українських дослідників. Понятійний апарат бібліографічної діяльності в електронному середовищі розробляли А. В. Соколов, В. О. Фокєєв, В. В. Мосягін, Е. Р. Сукіасян, Ф. С. Воройський, Н. М. Літвінова, Т. В. Майстрович, І. П. Антоненко та О. В. Баркова, В. О. Ільганаєва, Г. М. Швецова-Водка та ін. Методологічною основою дослідження стало трактування О. П. Коршуновим, І. Г. Моргенштерном та іншими теоретиками бібліографії традиційних та електронних каталогів і бібліографічних баз даних як специфічних форм бібліографічних посібників. Характеристику деяких

жанрів електронної бібліографічної продукції здійснила Л. Я. Філіпова, однак з кінця 90-х рр. ХХ ст., коли було проведене її дослідження, наповнення бібліотечних сайтів урізноманітнілося жанрово, змістовно, типологічно, а тому потребує нового висвітлення.

Окремі питання комп'ютеризації бібліографічної діяльності бібліотек України в контексті інших проблем історії бібліотечної справи, зокрема автоматизації бібліотечних технологій, розглядалися в працях Л. А. Дубровіної та О. С. Онищенко, Л. Й. Костенка, А. О. Чекмарьова, Т. П. Павлуші, І. О. Давидової, О. М. Пашкова та ін. Для розуміння еволюції впровадження комп'ютерної техніки в практику роботи бібліотек важливе значення мають статті Т. І. Вилегжаниної, Т. О. Ярошенко, В. П. Ярошук, В. О. Копанєвої та ін. Процес вдосконалення бібліотечного обслуговування користувачів у контексті впровадження електронних технологій розглянули Д. Соловяненко, В. Горовий, Г. Шемаєва, О. Ісаєнко. Проблеми електронного довідково-бібліографічного обслуговування в Україні та Росії опрацьовували Т. В. Добко, І. Г. Торлін, Л. Свіркова, А. Шалиганова, В. К. Степанов, О. Д. Жабко та ін.; питання електронного бібліографічного інформування споживачів – І. Г. Юдіна, О. Л. Лаврик, Ю. В. Мохначева, ін. Праці, присвячені окремим аспектам теми, висвітлюються відповідно до їх змісту в другому та третьому розділах дисертації.

Безпосередньо теми дисертації торкалися лише українські автори. Розвиток цих досліджень розглянуто в першому розділі дисертації (історіографія теми). Однак метою існуючих досліджень не було цілісне вивчення напрямів розвитку основних процесів бібліографічної діяльності – бібліографування та бібліографічного обслуговування – в умовах їх комп'ютеризації. У зв'язку з цим існує потреба теоретичного осмислення та узагальнення досвіду комп'ютеризації бібліографічної діяльності бібліотек України, визначення основних етапів її розвитку, змісту і перспектив електронної бібліографії, яка обумовлена використанням комп'ютерної техніки при створенні та використанні БІ, а також у перегляді окремих понять теорії бібліографії і зміні їх трактування задля відображення явищ сучасної бібліографічної практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження пов'язаний із реалізацією Законів України „Про інформацію”, „Про бібліотеки і бібліотечну справу”, „Про Концепцію Національної програми інформатизації”, „Про Національну програму інформатизації”, „Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.”, „Про освіту”, Постанови Верховної Ради України „Про підсумки парламентських слухань „Інформаційна політика України: стан і перспективи””, Указів Президента України „Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України”, „Про заходи щодо національної складової глобальної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні”, Постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження Державної програми розвитку культури на період до 2007 року”, розпорядження Кабінету

Міністрів України „Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи Бібліотека – XXI” (2009 р.) та ін. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до комплексної наукової теми кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету (РДГУ) „Проблеми бібліотечно-бібліографічної діяльності і освіти” (затверджена Вченою радою РДГУ 28 лютого 2003 р., протокол № 7). Воно є також складовою комплексної наукової теми РДГУ „Теоретичні основи оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в умовах реформи освіти”. Дисертація розроблена з урахуванням завдань підготовки бібліотекарів-бібліографів, документознавців, інформаційних фахівців.

Метою дослідження є історико-теоретичне обґрунтування ролі, місця, напрямів розвитку комп'ютеризації бібліографічної діяльності, що включає процеси бібліографування та бібліографічного обслуговування.

Відповідно до мети сформульовано **завдання дослідження**:

- проаналізувати основні тенденції розвитку комп'ютеризації бібліографічної діяльності бібліотек в Україні через характеристику стану теоретичного опрацювання та практичного втілення завдань комп'ютеризації бібліографічної діяльності;

- визначити умови ефективної комп'ютеризації процесу бібліографування;

- розробити теоретичні питання класифікації електронної бібліографічної продукції; виявити та охарактеризувати види електронних бібліографічних посібників, створюваних в українських бібліотеках;

- охарактеризувати особливості електронного довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО);

- з'ясувати стан бібліографічного інформування споживачів (БІС) у електронному середовищі, визначити перспективні напрями його розвитку.

Об'єктом дослідження є бібліографічна діяльність бібліотек України.

Предметом дослідження є основні напрями розвитку бібліографування та бібліографічного обслуговування в умовах комп'ютеризації бібліографічної діяльності бібліотек в Україні в 1991–2009 рр.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1991–2009 рр. Нижня хронологічна межа пов'язана з початком соціально-політичних та економічних змін в українському суспільстві, які викликали відповідні зміни в бібліотечній справі України загалом і бібліографічній діяльності зокрема. Верхня хронологічна межа зумовлена часом завершення дослідження. Для розуміння закономірностей розвитку комп'ютеризації бібліографічної діяльності бібліотек України доби незалежності проаналізовано також основні досягнення цього напрямку з початку появи теоретичних праць у Радянському Союзі та Україні (друга половина 70-х рр.) і практичного використання електронно-обчислювальної техніки в бібліотеках.

Методологічною основою дослідження є принципи історизму, системності та наукової об'єктивності. Поряд із загальнонауковими методами критичного аналізу та синтезу в дисертації використано історико-генетичний метод – для дослідження еволюції поглядів на проблему комп'ютеризації бібліографічної діяльності; історико-хронологічний метод – для визначення етапів розвитку комп'ютеризації бібліографічної діяльності бібліотек в Україні; метод контент-аналізу – для виявлення основних проблем комп'ютеризації бібліографічної діяльності; термінологічний метод – для вивчення сучасного стану терміносистеми електронної бібліографії, удосконалення і розвитку її поняттєво-категоріального апарату; порівняльний аналіз – для визначення загальних і специфічних особливостей розвитку комп'ютеризації бібліографічної діяльності українських та зарубіжних бібліотек.

Джерельна база дослідження. У ході дослідження опрацьовані та проаналізовані нормативно-правові акти, монографії провідних дослідників, статті теоретиків та практиків бібліографії, що висвітлювали процес становлення і розвитку комп'ютеризації бібліографічної діяльності бібліотек, опубліковані у вітчизняних та зарубіжних фахових періодичних виданнях, матеріалах конференцій, збірниках наукових праць. Основними джерелами дослідження є веб-сайти провідних українських бібліотек, які було проаналізовано на предмет виявлення електронних бібліографічних ресурсів і форм бібліографічного обслуговування в електронному середовищі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- вперше розглянуто комп'ютеризацію бібліографічної діяльності бібліотек України в історичному розрізі як комплексний процес;
- окреслено основні напрями застосування комп'ютерної техніки в бібліографічній діяльності бібліотек України в окремі хронологічні відрізки досліджуваного періоду;
- досліджено специфічні риси комп'ютеризації основних процесів практичної бібліографічної діяльності – бібліографування та бібліографічного обслуговування;
- запропоновано нові термінологічні вирішення класифікації електронних бібліографічних посібників як одного з дискусійних питань теорії бібліографії;
- виявлено, проаналізовано та класифіковано реально існуючі в українських бібліотеках електронні бібліографічні ресурси;
- визначено прогресивні форми комп'ютеризації ДБО в Україні;
- досліджено стан застосування комп'ютерної техніки для бібліографічного інформування споживачів інформації в українських бібліотеках, запропоновано напрями його розвитку.

Теоретичне значення дисертації полягає в обґрунтуванні змісту поняття „комп'ютеризація бібліографічної діяльності”; виявленні та узагальненні основних фактів історії впровадження комп'ютеризації в бібліографічну

діяльність українських бібліотек; визначенні історичних етапів розвитку комп'ютеризації бібліографічної діяльності в Україні; визначенні видів електронних бібліографічних посібників (ЕБП) та їх класифікації; узагальненні досвіду електронного ДБО та БІС, визначенні їх видів і форм в умовах комп'ютеризації бібліографічної діяльності. Зазначені положення доповнюють теорію та історію бібліографії, організаційний та методико-технологічний розділи бібліографознавства.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що воно дозволяє вдосконалити основні процеси практичної бібліографічної діяльності в електронному середовищі. Результати аналізу електронної бібліографічної продукції та віртуальних довідкових служб використовувалися бібліографами Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки при створенні електронних бібліографічних та вебліографічних ресурсів, організації електронного ДБО та БІС, про що свідчить акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження; працівниками Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. М. Горького для підготовки методичних рекомендацій щодо організації віртуальних виставок¹. Матеріали дисертації можуть використовуватися у навчальному процесі ВНЗ, що готують фахівців з бібліотекознавства і бібліографії, документознавства та інформаційної діяльності. Зокрема, вони впроваджені дисертантом у РДГУ при викладанні курсів „Загальне бібліографознавство”, „Електронна бібліографія”, „Автоматизація бібліотечних технологій”, „Бібліотечно-бібліографічні ресурси Інтернету” (засвідчено актом про впровадження).

Особистий внесок здобувача. Всі положення та висновки, винесені на захист, одержані дисертантом особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження оприлюднені у доповідях на наукових та науково-практичних конференціях і семінарах міжнародного, всеукраїнського і регіонального рівнів: Міжнародній науковій конференції „Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України” (Київ, 10–11 жовт. 2006), Міжнародній науково-практичній конференції „Бібліотека вищого навчального закладу – центр науково-інформаційного забезпечення підготовки національних кадрів” (Кам'янець-Подільський, 20 верес. 2007), Міжнародній науковій конференції „Інтранет/Екстранет-ресурси в наукових бібліотеках” (Київ, 9–10 жовт. 2007), Третій Всеукраїнській науково-практичній конференції „Стан і перспективи розвитку духовної культури особистості в умовах розгортання глобалізаційних процесів” (Рівне, 15–16 листоп. 2007), Міжнародній науковій конференції „Проблеми гармонізації традиційних і новітніх бібліотечно-інформаційних ресурсів” (Київ, 7–8 жовт. 2008), Міжнародній науково-практичній конференції „Книга і бібліотека в системі науково-інформаційного забезпечення

¹ Віртуальна книжкова виставка в бібліотеці [Електронний ресурс] : методична скринька : [Луганської ОУНБ ім. О. М. Горького]. — Режим доступу : <http://www.library.lg.ua> (10.01.2010)

університетської науки і освіти (з нагоди 400-річчя Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка)” (Львів, 15–17 жовт. 2008), П’ятій та Шостій Міжнародних науково-практичних конференціях „Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти та практики” (Київ, 2008–2009), Другому і Третьому Міжнародному науково-теоретичному семінарі „Термінологія документознавства та суміжних галузей знань” (Київ, 2008–2009), Міжнародній науковій конференції „Бібліотечно-інформаційний комплекс у контексті розвитку суспільства знань” (Київ, 6–7 жовт. 2009), на щорічних наукових конференціях викладачів, аспірантів, співробітників і студентів РДГУ.

Публікації. Основні наукові положення, результати і висновки дослідження відображено у 12 публікаціях, у тому числі в 4 статтях, опублікованих у фахових виданнях, рекомендованих ВАК України, 5 статтях, опублікованих в інших фахових виданнях, 3 тезах конференцій.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження, логікою подання матеріалів. Робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 311 с., у тому числі основний текст – 195 с., 7 додатків – 42 с., список використаних джерел (530 позицій) – 67 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, сформульовано мету і завдання, визначено наукову новизну і практичне значення роботи.

Перший розділ „Історіографія та джерельна база дослідження” складається з двох підрозділів, присвячених аналізу наукових праць з теми та джерельної бази дослідження.

В історіографії досліджуваної теми виділено три етапи. *Перший етап: кінець 70-х – початок 90-х рр. ХХ ст.* З другої половини 70-х рр. українські фахівці на теоретичному рівні розробляли питання створення інтегрованих автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем (АБІС), які передбачали формування єдиної інформаційної бази для функціонування всіх підсистем бібліотеки. Наукові розвідки українських дослідників другої половини 80-х рр. присвячені створенню теоретичної моделі автоматизованої системи науково-технічної інформації Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (зараз Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського). Локальна обчислювальна мережа цієї бібліотеки мала стати базою для створення зведеного електронного каталогу (ЕК) фондів провідних українських бібліотек. Специфіку створення зведеного ЕК та АБІС наукових бібліотек АН УРСР вивчали М. І. Сенченко, Л. Й. Костенко, І. П. Антоненко, М. С. Слободяник, В. О. Александров, Т. П. Павлуша та ін. Н. В. Танатар досліджувала особливості підготовки бібліографічних посібників в автоматизованому режимі. В. О. Ільганаєва розглядала питання оптимізації бібліографічного пошуку в ЕК.

Наукові дослідження цього періоду склали теоретичне підґрунтя процесу комп'ютеризації бібліографічної діяльності у наступні роки.

Другий етап: 1992–1999 рр. Теоретичні праці стосуються лінгвістичних аспектів формування ЕК, зокрема, питань авторитетного контролю (І. П. Антоненко), індексування бібліографічних записів (Т. І. Вилегжаніна), створення національного комунікативного формату (Л. Й. Костенко, Т. І. Вилегжаніна, Л. З. Рудзський). Пошукові можливості ЕК розглядали Т. П. Павлуша, В. Удалова, І. Багрій. В кінці 90-х рр. наукові дослідження значно активізувалися. Г. М. Швецова-Водка відзначила появу нового виду бібліографії – комп'ютерної. З'являються перші дисертаційні дослідження процесів автоматизації в бібліотеках: І. Ю. Ляшенко, Л. Я. Філіпової.

Третій етап: 2000–2009 рр. ознаменувався підбиттям перших підсумків комп'ютеризації бібліотечно-бібліографічних процесів. Питанням запровадження комп'ютерної техніки в бібліотечно-бібліографічну діяльність присвятили праці В. Ільганаєва, О. Пашков, Н. Ашаренкова. Питання автоматизації бібліотек і створення електронних інформаційних ресурсів розглядалися в працях узагальнюючого характеру, які підбивають підсумок діяльності бібліотек України: Л. А. Дубровіної і О. С. Онищенко, І. О. Давидової, Г. В. Шемаєвої. Історію створення форматів обміну бібліографічними даними у світі розглянула І. Багрій. Г. М. Швецова-Водка розробила класифікацію комп'ютерних бібліографічних ресурсів. Питання класифікації інформаційних ресурсів, доступних за допомогою мережі Інтернет, досліджував В. Болдовський. Ефективність використання електронних Інтернет-ресурсів проаналізував Л. Й. Костенко. Значний внесок у теоретичну розробку електронної каталогізації зробили І. П. Антоненко та О. В. Баркова. Проблеми автоматизованої підготовки реферативних видань досліджувала М. Сорока. Ґрунтовне дослідження інформаційного наповнення українських бібліотечних сайтів провів Д. Соловяненко. Досліджується роль класифікаційних схем як пошукового інструменту електронних ресурсів, перспективи їх запровадження в електронні каталогізаційні технології (К. Бардієр (Лобузїна), О. Сербін). Т. І. Вилегжаніна обґрунтувала доцільність застосування тезауруса як ефективного інструменту індексування документів. Питання підвищення ефективності пошуку досліджує Ю. Яковлева. Велика кількість наукових розвідок стосується корпоративної співпраці бібліотек у різних напрямках (Т. І. Вилегжаніна, Є. Одинець, О. О. Кондратенко, О. П. Щербініна, В. В. Сєдих, В. О. Ільганаєва, А. О. Чекмарьов, Л. Й. Костенко та ін.). Вагомий внесок у розробку питань електронного ДБО зробила Т. В. Добко. Окремі аспекти електронного ДБО розглядаються у дослідженнях О. Ісаєнка, О. М. Кушнаренко, І. Г. Торліна, Г. М. Швецової-Водки. Досліджуються питання формування електронних бібліотек та використання бібліотеками електронних інформаційних ресурсів (О. В. Баркова, І. А. Павлуша, Т. О. Ярошенко та ін.).

Аналіз наукових праць дає можливість констатувати відсутність комплексного дослідження комп'ютеризації бібліографічної діяльності в Україні

та відставання процесу теоретичного осмислення від практичної бібліографічної діяльності.

Джерельну базу дослідження комп'ютеризації бібліографічної діяльності бібліотек України склали нормативно-правові акти України, що стосуються бібліотечної справи та інформатизації; міжнародні, міждержавні, національні стандарти, що регламентують комп'ютеризацію бібліографічної діяльності; звіти про діяльність бібліотек, статті керівників бібліотек, їх провідних працівників, де описується практичний досвід застосування комп'ютерів у різних процесах бібліографічної діяльності; теоретичні розвідки українських науковців.

Джерелами виявлення електронних бібліографічних ресурсів як результатів комп'ютеризації бібліографічної діяльності та форм бібліографічного обслуговування є веб-сайти українських бібліотек різних рівнів та відомств, що зареєстровані на веб-сторінці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Джерелами інформації про стан теоретичної розробки питань комп'ютеризації бібліографічної діяльності та впровадження комп'ютерної техніки в бібліографічну діяльність кінця 70-х – 1991 рр. були переважно матеріали конференцій та семінарів, збірники наукових праць, публікації на сторінках українських журналів.

Другий розділ „Комп'ютеризація процесу бібліографування в бібліотеках України” складається з чотирьох підрозділів, присвячених вивченню технологічних особливостей створення електронної БІ, організаційно-управлінських засад комп'ютеризації бібліографування, теоретичних аспектів створення електронної бібліографічної продукції, жанрового різноманіття електронних бібліографічних ресурсів (ЕБР) на сайтах українських бібліотек.

Виявлено, що першими прикладами комп'ютеризації бібліографічної діяльності в Україні можна вважати створення машиночитаних каталогів, орієнтованих на потреби бібліотек, та бібліографічних видань на магнітних стрічках, які тиражувалися і розсилалися передплатникам для використання бібліографічними службами. У 80-ті рр. ХХ ст. великими бібліотеками був напрацьований значний досвід видання поточних БП на основі зведених машиночитаних каталогів на магнітних стрічках. У 90-ті рр. бібліотеки почали створювати ЕБР, що відображали їх фонди. У цей період бібліотеки масово зіткнулися з так званим програмно-пошуковим фактором, що полягає в розробці і освоєнні програм, орієнтованих на забезпечення швидкісного багатоаспектного пошуку документів.

Установлено, що першим прикладом уніфікації програмного забезпечення ЕБР на початку 90-х рр. був фінансований Міністерством культури і мистецтв України проект створення та впровадження в кількох обласних універсальних бібліотеках спеціальної бібліотечної програми. Виявлено, що сучасні українські бібліотеки використовують українські та зарубіжні пакети прикладних програм: УФД/Бібліотека, ІРБІС, АLEPH, LiberMedia, MAPK-SQL, UniLib та ін. Для ідентифікації елементів бібліографічного запису при обміні

ними українські бібліотеки використовують комунікативні формати UNIMARC та USMARC. Провідними інформаційними установами України розроблено проєкт національного комунікативного формату УКРМАРК, який, на жаль, не прийнятий на загальнодержавному рівні.

Ще одним напрямом удосконалення підготовки електронної Бі є розробка системи авторитетного контролю. Участь у розробці авторитетних файлів беруть НБУВ, Національна парламентська бібліотека України (НПБУ), Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка (ХДНБ) та інші бібліотеки. З'ясовано, що як засіб розкриття змісту документів і запитів на них та ефективного пошуку в бібліографічних базах даних (БД) українськими бібліотеками використовується різне лінгвістичне забезпечення: УДК, ББК, Рубрикатор НБУВ, Інформаційно-пошуковий тезаурус НПБУ, словники ключових слів. Встановлено, що оптимальним є застосування однієї або кількох класифікаційних мов, що забезпечують бібліографічний пошук за широкотематичними запитами, і хоча б однієї вербальної мови для забезпечення пошуку за вузькотематичними запитами.

З початку 90-х рр. ХХ ст. центром поточного електронного бібліографування стала Книжкова палата України імені І. Федорова, яка створює електронні бази даних Бі, на основі яких видає друковані державні поточні бібліографічні покажчики. Однак джерела електронної Бі Книжкової палати недоступні іншим бібліотекам України, які могли б запозичувати бібліографічні записи для своїх ЕК. Тому важливим завданням є створення в Україні Центру національної електронної бібліографії з можливістю вільного доступу до поточної Бі, створеної на основі обов'язкового примірника документів.

За умов відсутності централізованого управління процесом створення ЕБР українські бібліотеки об'єднуються в корпорації. Однією з перших в Україні започаткувала корпоративну співпрацю Публічна бібліотека імені Лесі Українки, яка є головною бібліотекою в мережі публічних бібліотек м. Києва і з 1994 р. веде зведений ЕК нових надходжень. Українські бібліотеки беруть участь й у зарубіжних корпоративних проєктах: НТБ Приазовського державного технічного університету, Дніпропетровська ОУНБ, НТБ Національного технічного університету Харківський політехнічний інститут є учасниками російського проєкту МАРС (Міжрегіональний аналітичний розпис статей). Корпоративні проєкти аналітичного розпису періодичних видань існують і в Україні, наприклад, Центральна-український кооперативний каталог (ініціатор створення і методичний центр – Кіровоградська ОУНБ імені Д. І. Чижевського), Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система (методичний центр – Рівненська ОУНБ). Поширені в Україні корпоративні проєкти обліку періодичних видань, прикладом чого є спільний проєкт кількох бібліотек ВНЗ Києва чи „Зведений каталог періодики”, що створюється групою харківських бібліотек. Рівненська ОУНБ бере участь ще в одному корпоративному проєкті – Консорціумі „Історична Волинь”.

Встановлено, що для загального управління розвитком електронної бібліографії, крім традиційних методів планування та оперативного керівництва, важливо зібрати і проаналізувати відомості про створювані ЕБР, розробити їх класифікацію. Запропоновано визначення поняття електронна бібліографічна продукція: сукупність ЕБР як результатів і засобів бібліографічної діяльності, а також бібліографічних послуг, що здійснюються в електронному середовищі. Пропонується ЕК і електронну картотеку статей розглядати як бібліографічні банки даних. Запропоновано назву „аналітичний банк даних” – це банк даних, який містить бібліографічні описи складових частин документів, тобто аналітичні бібліографічні описи, а також словник ключових слів, словник предметних рубрик, тезаурус, класифікаційну систему, БД авторитетних записів. Розроблена класифікація ЕБР, яка дозволяє впорядкувати різноманіття електронного втілення Бі для орієнтування в ній та ефективного використання.

На основі аналізу інформаційного наповнення українського бібліотечного сегмента Інтернету виявлено основні типо-видові характеристики ЕБР. Встановлено, що майже 70 % проаналізованих бібліотек надають доступ до ЕК. Особливістю багатьох ЕК є комплексний бібліографічний характер. Під лінком „електронний каталог” часто ховається електронний аналог всієї системи каталогів і картотек бібліотеки. Значну інформаційну цінність для користувачів мають зведені ЕК. Одним з найпоширеніших ЕБР на сайтах бібліотек є бюлетені нових надходжень. Важливим джерелом інформації є електронні покажчики періодичних видань. Зміст серіальних видань та збірників розкривається в аналітичних банках даних (електронних аналогах універсальних систематичних чи тематичних картотек). Зростає кількість електронних аналогів друкованих науково-допоміжних та рекомендаційних Бі, зокрема біобібліографічних та персональних. Специфічним жанром ЕБР стали віртуальні виставки (тематичні, нових надходжень, окремих типів літератури). Новими жанрами ЕБР, що з'явилися на сайтах, є прес-дайджести та прес-огляди. Цінними ЕБР є результати ДБО локальних і віддалених користувачів (архіви довідок). В Інтернет-середовищі представлені також електронні покажчики бібліографічних посібників.

Аналіз бібліографічного наповнення веб-сайтів провідних українських бібліотек показав, що існує потреба в поточному та ретроспективному обліку ЕБР, перспективному їх плануванні та об'єднанні зусиль бібліотек для їх створення, адже електронна бібліографічна продукція часто дублюється, отже, відбувається неефективне використання наявних кадрових ресурсів бібліотек.

Третій розділ „Комп'ютеризація бібліографічного обслуговування в бібліотеках України” містить три підрозділи, присвячені електронному ДБО відвідувачів бібліотеки та її віддалених користувачів і особливостям БіС в електронному середовищі.

Електронне ДБО відвідувачів бібліотеки виникло з появою комп'ютерної техніки в найбільших українських бібліотеках та створенням ЕК та БД (переважно в першій половині 90-х рр. ХХ ст.). У середині 90-х рр. наукові та

спеціальні бібліотеки почали активно використовувати для ДБО бази даних на CD-ROM, в кінці десятиріччя – отримали доступ до ресурсів Інтернету. ЕК і БД бібліотек використовуються паралельно з картковими каталогами і картотеками. Поряд з каталогами, які функціонують у локальних мережах бібліотек, використовують БД на CD-ROM, які знаходяться в бібліотеці. Популярним сервісом стало отримання доступу до українських та зарубіжних повнотекстових і реферативних баз даних, електронних бібліотек чи їх конгломератів, таких, як EBSCO Publishing.

Для ефективнішого використання електронних інформаційних ресурсів Інтернету бібліотеки започаткували новий напрям бібліографічної діяльності – вебліографію. Основним завданням вебліографічних посібників є відбір, описування і систематизація найцінніших ресурсів Інтернету для рекомендації їх користувачам.

На межі початку XXI ст. в Україні з'явився новий вид електронного ДБО, що відповідає на запити віддалених користувачів бібліотек – так зване віртуальне ДБО. Найпоширенішими його проявами є обслуговування через службу „віртуальна довідка”, електронну пошту, чат. Початок функціонування віртуальних довідкових служб в Україні датується 2003 р. У березні 2005 р. виник перший український корпоративний проект, зініційований Національною бібліотекою України для дітей, – „Об'єднана віртуальна довідкова служба”. У березні 2007 р. ХДНБ започаткувала проект „Корпоративна віртуальна довідкова служба наукових бібліотек Харкова”. Цього ж року з ініціативи Луганської ОУНБ імені О. М. Горького почала діяти „Корпоративна віртуальна довідка бібліотек м. Луганська”.

Електронне БІС дозволяє змінити систему оповіщення читацької аудиторії про нові документи і склад фондів бібліотек. Оптимальним способом подання користувачу інформації про документи є надання доступу через сайт бібліотеки до її ЕК, аналітичного банку даних, кращезнавчого каталогу, календаря знаменних і пам'ятних дат. Крім того, для масового БІС розміщують на сайтах традиційні бібліографічні покажчики, списки, бюлетені нових надходжень. Новими формами масового БІС є віртуальні виставки, електронні дайджести, „закладки”, присвячені новим книгам (переважно художнім творам). Дні інформації теж проводять в електронній формі, як, наприклад, бібліографи Наукової бібліотеки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Диференційоване електронне БІС поки що мало застосовується в бібліотеках. Окремі українські бібліотеки організують тематичну розсилку інформації про нові надходження на адресу електронної пошти споживачів (наприклад, Кіровоградська ОУНБ імені Д. І. Чижевського). Найефективнішою формою диференційованого БІС є вибіркове розповсюдження інформації (ВРІ). Значні зміни в організації системи ВРІ у світі почалися в 90-х рр. у зв'язку з широким впровадженням Інтернету. В Україні електронне ВРІ є рідкісним явищем. Наприклад, у бібліотеці Полтавського університету споживчої

кооперації України воно здійснюється через сервер університету, де створено мережеві папки кожної кафедри, в яких бібліограф-інформатор зі свого автоматизованого робочого місця розміщує списки літератури із заявлених викладачами тем.

ВИСНОВКИ

За результатами дисертаційного дослідження зроблено такі основні висновки:

1. Теоретичні дослідження окремих проблем комп'ютеризації бібліографічної діяльності умовно можна поділити на три етапи: кінець 70-х – 1991, 1992–1999, 2000–2009 рр. Лише в кінці другого етапу їх почали розглядати в контексті нового виду бібліографії – комп'ютерної. Комплексні дослідження, які б підбили підсумок стану бібліографії в електронному середовищі, не проводилися і під час третього етапу. Застосування комп'ютерних технологій у практичній бібліографічній діяльності бібліотек значно випереджує теоретичні дослідження. Існує потреба в узагальнюючій науковій розвідці, яка б висвітлювала основні напрями розвитку електронної бібліографії, досліджувала процеси та результати практичної бібліографічної діяльності в електронному середовищі.

Стан комп'ютеризації бібліографічної діяльності в Україні тісно пов'язаний з економічними та суспільно-політичними процесами. Результати теоретичних досліджень кінця 80-х рр. ХХ ст. не змогли реалізуватися на практиці в 90-ті рр. у зв'язку з політичною та економічною кризою. Стагнаційні процеси в комп'ютеризації бібліографічній діяльності почали поступово зникати в другій половині 90-х рр. Цьому сприяла стабілізація економіки, поширення в Україні нових видів телекомунікацій (Інтернету), діяльність міжнародних благодійних організацій; опосередковано – низка нормативно-правових актів, що стосувалися бібліотечної справи.

Новий етап розвитку комп'ютеризації бібліографічної діяльності розпочався на початку ХХІ ст. Нормативно-правові акти вже не тільки декларували участь бібліотек у процесах інформатизації суспільства, але й передбачали конкретні заходи, на які виділялося фінансування. Бібліотеки залучали до співпраці місцеві органи державного управління та органи місцевого самоврядування, благодійні організації. Українські бібліотеки активно освоювали Інтернет, де презентували користувачам значну кількість електронних бібліографічних продуктів. Електронні бібліографічні ресурси використовуються і для обслуговування внутрішніх користувачів бібліотеки.

2. Процеси бібліографування в електронному середовищі мають особливості, не притаманні традиційній бібліографічній діяльності. Вони, зокрема, полягають у розробці і застосуванні програмних засобів для створення і переробки БІ в електронній формі, забезпечення швидкісного багатоаспектного пошуку різних видів документів. Досвід комп'ютеризації бібліотечно-

бібліографічних процесів, набутий на початковому етапі, дозволив сформувати основні критерії вибору та оцінки програмного забезпечення.

Різне програмне середовище створення електронної БІ викликає потребу стандартизації та уніфікації бібліографічних записів. Завдання впорядкування електронної БІ і забезпечення ефективного обміну нею між бібліотеками виконують формати. У 2004 р. на веб-сайті НБУВ був виставлений для обговорення український формат УКРМАРК, призначений для комп'ютерної каталогізації документів, обміну бібліографічними даними, розробки сумісних внутрішніх форматів інформаційних систем бібліотек та інших бібліографічних установ України.

Ще одним напрямом стандартизації електронної БІ є розробка системи авторитетного контролю авторів (індивідуальних, колективних), назв серіальних видань, предметних рубрик, класифікаційних індексів, географічних назв. Діяльністю зі створення авторитетних записів в Україні займаються НБУВ, НПБУ, ХДНБ, але результати їх праці поки що не узгоджені.

Важливим елементом бібліографування в електронному середовищі є лінгвістичне забезпечення. Проблеми впровадження інформаційно-пошукових мов різних типів та створення національних інформаційно-пошукових засобів стали особливо актуальними на початку ХХІ ст. Однією із сучасних тенденцій розвитку лінгвістичного забезпечення українських бібліотек є комплексне використання класифікаційних схем, словників ключових слів, предметних рубрикаторів, тезаурусів як засобів індексування і пошуку документів.

Організаційні проблеми комп'ютеризації бібліографічної діяльності полягають у тому, що в Україні не існує єдиного центру електронної каталогізації. Корпоративність має стати пріоритетним напрямом організації електронної бібліографічної діяльності.

3. Теоретичне визначення електронної бібліографічної продукції дозволяє трактувати її як сукупність електронних бібліографічних ресурсів (ЕБР), що є результатами і засобами бібліографічної діяльності, а також бібліографічних послуг, що здійснюються в електронному середовищі. Класифікація ЕБР показує різноманіття їх видів. Аналіз бібліографічного наповнення веб-сайтів провідних українських бібліотек показав, що на них представлені різні за жанрами та видами ЕБР, зокрема, такі: ЕК, бібліографічні БД, бюлетені нових надходжень, покажчики періодичних видань, аналітичні банки даних (електронні аналоги універсальних систематичних чи тематичних картотек), електронні аналоги друкованих науково-допоміжних та рекомендаційних БП; віртуальні виставки, прес-дайджести та прес-огляди, листок-сигнал, пам'ятка читачеві, архіви відповідей на запити служб віртуальних довідок та електронні версії письмових бібліографічних довідок, покажчики бібліографічних посібників. Головним засобом розповсюдження БІ в електронному середовищі є ЕК. На сучасному етапі розвитку бібліографознавства загально визнано, що ЕК є одним із видів бібліографічних посібників поряд з універсальними, тематичними, біобібліографічними та

іншими бібліографічними покажчиками, списками та іншими жанрами БП у їх традиційній чи електронній формі. Це дозволяє в контексті досліджуваної теми розглядати „електронний бібліографічний ресурс” як „електронний бібліографічний посібник”.

Існує потреба в поточному та ретроспективному обліку ЕБР і перспективному їх плануванні з метою уникнення дублювання праці, координації та кооперації зусиль у створенні якісних ЕБР.

4. Зміни в бібліографічній діяльності, викликані застосуванням електронної обчислювальної техніки, розширили межі традиційного бібліографічного обслуговування за рахунок залучення як джерел інформації електронних документів локального та віддаленого доступу; як об'єктів обслуговування – віддалених користувачів; інтеграції бібліотечного і бібліографічного обслуговування, яка полягає в наданні бібліографами не тільки бібліографічної, але й повнотекстової інформації.

Першим етапом розвитку електронного ДБО є виконання запитів відвідувачів бібліотеки з використанням електронних інформаційних ресурсів локальної мережі та на CD-ROM. Другим етапом в електронному ДБО стало використання ресурсів Інтернету як джерел бібліографічної та довідкової інформації. Найпрогресивнішою формою електронного ДБО і третім етапом його розвитку є бібліографічне обслуговування віддалених користувачів через мережу Інтернет.

Досвід українських бібліотек, нагромаджений на третьому етапі електронного ДБО, свідчить про зростання якості, оперативності, додаткових можливостей цього сервісу. Дослідження показало динаміку росту кількості віртуальних довідкових сервісів в Україні.

Найрозповсюдженішою формою ДБО є спілкування бібліографа з віддаленими користувачами за допомогою спеціальної веб-форми та представлення запитів і відповідей на сайті бібліотеки. На жаль, подання БІ у довідках не має нормативного обґрунтування. Лише окремі бібліотеки надають користувачу бібліографічні описи, що відповідають стандарту, вказують шифри документів, їх місцезнаходження. З виконаних довідок формується масив БІ, однак пошукові засоби для нього на більшості сайтів ще не розроблені.

Відбулися трансформації структури цього сервісу: на зміну елементарним веб-формам (ім'я користувача, запит) в окремих бібліотеках створено комплексні ресурси з розділами-сторінками „Особисті дані”, „Опрацьовані запити”, „Неопрацьовані запити”, „Пошук”, „Користувачі”, „Створити запит” тощо (Тернопільська обласна бібліотека для молоді); з можливістю замовити запропоновану літературу, не виходячи з віртуальної довідкової служби (Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна); зі спеціальним програмним забезпеченням (Науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету). Хоча це лише поодинокі випадки вдосконалення віртуальних довідкових служб, вони свідчать, що потенціал цього сервісу ще не вичерпав себе.

Для підвищення ефективності бібліографічного обслуговування бібліотеки України об'єднують свої зусилля щодо електронного ДБО, створюючи корпоративні проекти.

Для електронного ДБО як відвідувачів бібліотеки, так і віддалених користувачів використовують електронні інформаційні ресурси власної генерації (ЕК, БД різних видів, електронний фонд (архів) виконаних довідок, путівники (вебліографічні списки) по Інтернет-ресурсах), що зберігаються в локальній мережі, на сайті бібліотеки, на CD-ROM; та запозичені (передплачені чи безкоштовні БД на CD-ROM, електронні ресурси віддаленого доступу – ЕК та різні види БД інших бібліотек, довідкові, повнотекстові ресурси). Існує тенденція до зменшення кількості БД власної генерації (бібліотеки відмовляються від створення тематичних, правових БД) на користь електронних ресурсів віддаленого доступу, завдяки яким зростає оперативність та якість ДБО.

Для ефективного використання Інтернет-ресурсів у ДБО створюють вебліографічні посібники – переліки електронних документів віддаленого доступу. Вебліографічна діяльність бібліотек характеризується неузгодженістю, відсутністю координації, дублюванням інформації при створенні вебліографічних джерел, але вона є новим і перспективним напрямом бібліографічної діяльності бібліотек.

Віртуальні довідкові служби мають великий потенціал для навчання користувачів основам інформаційної культури, який українськими бібліотеками майже не використовується. Посилення тенденції інформаційного самообслуговування робить це питання актуальним. Користувачам потрібні розширені бібліографічні та фактографічні консультації, консультації щодо методики пошуку повних текстів документів, інтерактивні курси інформаційної культури в межах віртуальних довідкових служб.

Поряд з очевидними перевагами електронного ДБО в оперативності, кількості обслужених користувачів, можливості надання повнотекстових документів існують проблеми в забезпеченні повноти та точності видачі БІ, що потребують подальших досліджень. Електронне ДБО в Україні потребує визначення методичного та координаційного центру цього сервісу, стандартизації, створення сучасної концепції ДБО. Перспективним напрямом електронного ДБО є підготовка БІ у випереджувальному режимі на основі виявлення, аналізу, узагальнення типових запитів, прогнозування появи нових.

5. У середовищі електронного БІС найрозвинутішим є масове бібліографічне інформування, в якому застосовуються всі види ЕБР, створюваних бібліотеками, перш за все, ЕК та бібліографічні БД. Зберігають своє значення і традиційні БП, зафіксовані в електронній формі і представлені для споживачів на веб-сайтах бібліотек. Застосування спеціальних програмних засобів для індивідуального та групового забезпечення споживачів інформацією гальмується через відсутність фінансів на їх придбання і низьку підключеність більшості бібліотек України до мережі Інтернет. Попит на диференційоване БІС

існує, а, отже, з часом українські бібліотеки повинні будуть сформувати перелік пропозицій для його задоволення. Погоджуємося з дослідниками, які передбачають, що з часом БІС буде орієнтоване на максимально повний облік індивідуальних потреб кожного абонента, а більшість його операцій здійснюватиметься автоматично через сайт бібліотеки.

Отже, комп'ютеризація бібліографічної діяльності – об'єктивний процес, який лише на певний час можуть зупинити такі фактори, як відсутність необхідної техніки, програмного забезпечення, низька підключеність до Інтернету низових бібліотек, недостатня комп'ютерна грамотність бібліотекарів, деяка упередженість щодо впровадження нових форм бібліографування та бібліографічного обслуговування.

Список опублікованих автором праць за темою дисертації

1. Трачук Л. Віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування в українських бібліотеках / Людмила Трачук // Вісн. Кн. палати. – 2006. – № 8. – С. 16–18.

2. Трачук Л. Електронні бібліографічні ресурси віддаленого доступу на сайтах українських бібліотек / Людмила Трачук // Вісн. Кн. палати. – 2008. – № 12. – С. 10–13.

3. Трачук Л. Віртуальна виставка чи віртуальний бібліографічний посібник / Людмила Трачук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2008. – Вип. 22. – С. 180–189.

4. Трачук Л. Електронна бібліографічна продукція на сайтах українських бібліотек / Людмила Трачук // Бібл. вісн. – 2009. – № 3. – С. 6–11.

5. Трачук Л. Електронна бібліографічна продукція: питання класифікації / Людмила Трачук // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. і права. – К., 2009. – Вип. 3. – С. 154–166.

6. Трачук Л. „Електронний ресурс” та „електронний каталог”: співвідношення термінів / Людмила Трачук // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. і права. – К., 2008. – Вип. 2. – С. 131–138.

7. Трачук Л. Інноваційні напрями роботи інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Рівненського державного гуманітарного університету / Людмила Трачук // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту. Сер. „Бібліотекознавство. Книгознавство” / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, наук. б-ка. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 1. – С. 327–332.

8. Трачук Л. Дискусія щодо визначень електронного каталогу та електронної картотеки статей / Людмила Трачук // Бібліотека вищого навчального закладу в контексті сучасності : зб. матеріалів наук.-практ. конф. 28 серп. 2008 р. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т, Наук. б-ка, Каф. бібліотекознавства і бібліогр. – Рівне, 2008. – С. 43–47.

9. Трачук Л. Ф. Автоматизація процесу підготовки бібліографічної інформації / Людмила Федорівна Трачук // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики : матеріали Четвертої Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–23 трав. 2007 р.) / ДАКККиМ. – К., 2007. – С. 200–202.

10. Трачук Л. Ф. Проблема вибору програмних засобів комп'ютеризації бібліотечної справи / Людмила Федорівна Трачук // Документно-інформаційні ресурси : матеріали звіт. наук. конф. викл., асп., співроб. і студ. ф-ту докум. комунікацій та менеджменту, 14–16 квіт. 2003 р. : тези доп. – Рівне : РДГУ, 2003. – С. 92–95.

11. Трачук Л. Ф. Нові форми бібліографічного обслуговування в бібліотеці РДГУ / Людмила Федорівна Трачук // Звітна наук. конф. викл., асп., співроб. і студ. РДГУ, 20–22 квіт. 2004 р. Секція Актуал. проблеми бібліотекознавства і бібліогр. – Рівне : РДГУ, 2004. – С. 36–38.

12. Трачук Л. Ф. Автоматизована інформаційно-бібліотечна система вузівської бібліотеки (на прикладі бібліотеки РДГУ) / Людмила Федорівна Трачук // Звітна наук. конф. викл., асп., співроб. і студ. РДГУ, 20–22 квіт. 2005 р. Секція Актуал. проблеми бібліотекознавства і бібліогр.. – Рівне : РДГУ, 2005. – С. 34–37.

АНОТАЦІЯ

Трачук Л. Ф. Комп'ютеризація бібліографічної діяльності бібліотек в Україні (1991–2009): основні напрями розвитку бібліографування та бібліографічного обслуговування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2010.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню провідних тенденцій комп'ютеризації процесів бібліографічної діяльності бібліотек в Україні доби незалежності. Внаслідок вивчення значної джерельної бази, яку складають нормативно-правові документи, сайти бібліотек, наукові публікації, визначено основні етапи теоретичного осмислення та практичного впровадження комп'ютерної техніки в бібліографічну діяльність бібліотек.

На основі аналізу терміносистеми електронної бібліографії запропоновано нові визначення поняттєво-категоріального апарату цієї діяльності. Проаналізовано український сегмент Інтернету щодо виявлення та характеристики існуючих електронних бібліографічних ресурсів та розроблено схему їх класифікації.

Досліджено основні напрями електронного довідково-бібліографічного обслуговування локальних та віддалених користувачів бібліотек. Відзначено

еволюційні зміни форм віртуальних довідкових служб та їх значний потенціал для навчання користувачів основам самостійного бібліографічного пошуку. Визначено вимоги до подання бібліографічної інформації у відповідь на разові запити користувачів. Досліджено стан та перспективи розвитку електронного бібліографічного інформування споживачів, підкреслено низький рівень комп'ютеризації цього процесу в бібліотеках України.

Ключові слова: комп'ютеризація бібліографічної діяльності бібліотек, електронна бібліографія, електронні бібліографічні ресурси, класифікація бібліографічних посібників, електронне довідково-бібліографічне обслуговування, електронне бібліографічне інформування споживачів.

АННОТАЦИЯ

Трачук Л. Ф. Компьютеризация библиографической деятельности библиотек в Украине (1991–2009): основные направления развития библиографирования и библиографического обслуживания. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 27.00.03 – книговедение, библиотековедение, библиографоведение. – Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского. – Киев, 2010.

Диссертационное исследование посвящено изучению ведущих тенденций компьютеризации процессов библиографической деятельности библиотек в Украине периода независимости. В результате изучения значительной источниковой базы, которую составляют нормативно-правовые документы, веб-сайты библиотек, научные публикации, определены основные этапы теоретического осмысления и практического внедрения компьютерной техники в библиографическую деятельность украинских библиотек.

Теоретические исследования отдельных проблем компьютеризации библиографической деятельности условно можно разделить на три этапа: конец 70-х – 1991, 1992–1999, 2000–2009 гг. Лишь в конце второго этапа их начали рассматривать в контексте нового вида библиографии – компьютерной. Комплексные исследования, которые бы подытожили состояние библиографии в электронной среде, не проводились и во время третьего этапа. Применение компьютерных технологий в практической библиографической деятельности библиотек значительно опережает теоретические исследования.

Состояние компьютеризации библиографической деятельности в Украине тесно связано с экономическими и общественно-политическими процессами. Результаты теоретических исследований конца 80-х гг. XX в. не смогли реализоваться на практике в 90-е гг. в связи с политическим и экономическим кризисом. Стагнационные процессы в компьютеризации библиографической деятельности украинских библиотек начали постепенно исчезать во второй половине 90-х гг. Этому способствовала стабилизация экономики,

распространение в Украине новых видов телекоммуникаций (Интернета), деятельность международных благотворительных организаций; опосредованно – ряд нормативно-правовых актов, касающихся библиотечного дела.

Новый этап развития компьютеризации библиографической деятельности начался в начале XXI в. Библиотеки привлекают к сотрудничеству местные органы государственного управления, благотворительные организации. Украинские библиотеки активно осваивают Интернет, который предлагает пользователям значительное количество электронных информационных ресурсов. Электронные библиографические ресурсы используются для обслуживания как внутренних, так и отдалённых пользователей библиотеки.

На основании анализа современного состояния терминосистемы электронной библиографии предложены новые определения понятийно-категориального аппарата этой деятельности. Проанализирован украинский сегмент Интернета на предмет выявления и характеристики существующих электронных библиографических ресурсов, отмечено их жанровое разнообразие, появление новых, не характерных для традиционной библиографической деятельности электронных библиографических пособий. На основании понимания электронных библиографических ресурсов как библиографических пособий, с одной стороны, и электронных документов, с другой, разработана их классификация.

Исследованы основные направления электронного справочно-библиографического обслуживания локальных и отдалённых пользователей библиотеки. Отмечена эволюция форм виртуальных справочных служб и их значительный потенциал для обучения пользователей основам самостоятельного библиографического поиска. Определены требования к представлению библиографической информации в ответ на разовые запросы пользователей. Исследованы состояние и перспективы развития электронного библиографического информирования потребителей информации, подчеркнут низкий уровень компьютеризации этого процесса в библиотеках Украины.

Ключевые слова: компьютеризация библиографической деятельности библиотек, электронная библиография, электронные библиографические ресурсы, классификация библиографических пособий, электронное справочно-библиографическое обслуживание, электронное библиографическое информирование потребителей.

ANNOTATION

Trachuk L. F. Computerization of bibliographic activity of libraries in Ukraine (1991–2009): basic directions of development of preparations of bibliographic information and bibliographic service. – Manuscript.

Thesis for a Candidate's Degree in History, special field is 27.00.03 – Book Studies, Library Studies, Bibliography Studies. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. – Kyiv, 2010.

Dissertation is devoted to the study of leading tendencies of computerization of bibliographic activity's processes in Ukrainian libraries times of independence. As a result of study of considerable document base, which are made by normative-legal documents, web-sites of libraries, scientific publications the basic stages of theoretical comprehension and practical introduction of computer technique in bibliographic activity of libraries are defined.

On the basis of analysis of the modern terms system of electronic bibliography new determinations of concept-category vehicle of this activity are offered. The Ukrainian segment of the Internet is analysed in relation to the exposure and description of existent electronic bibliographic resources and the chart of their classification is developed.

Basic directions of electronic bibliographic reference service of local and remote users of libraries are explored. The evolutional changes of forms of virtual reference services and their considerable potential for teaching of users to the bases of independent bibliographic retrieval is marked. The state and prospects of development of electronic bibliographic information dissemination is explored, the low level of computerizing of this process in the libraries of Ukraine is underlined.

Keywords: computerization of bibliographic activity, electronic bibliography, electronic bibliographic resources, classification of bibliographic manuals, electronic bibliographic reference service, electronic bibliographic information dissemination.

Підписано до друку 30.03.2010. Формат 60x90 1/16.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. №86/3

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12

